

Механизам за независно извештавање

Преглед акционог плана:
Србија 2023–2027.

Open
Government
Partnership

Independent
Reporting
Mechanism

Садржај

Одељак I: Преглед акционог плана за 2023-2027.	2
Одељак II: Обећавајуће обавезе у Акционом плану Републике Србије за 2023-2027.	4
Одељак III. Методологија и показатељи МНИ	12
Прилог 1. Подаци о појединачним обавезама	15
Прилог 2: Заједничко стварање Акционог плана	17

Одељак I: Преглед акционог плана за период 2023-2027.

Пети акциони план Србије обухвата обећавајуће обавезе које се односе на електронску народну иницијативу и приступ подацима о животној средини. Ниво амбициозности обавеза је сличан претходном акционом плану, уз простор за одређивање ригорознијих кључних датума. Будући да је ово први четворогодишњи план Србије, влада може да повећа ниво амбициозности обавеза путем ажурирања након истека прве половине обухваћеног периода.

Акциони план Србије за 2023-2027. годину састоји се од 10 обавеза и једне препоруке за Народну скупштину (парламент).¹ Неколико обавеза се односи на сличне области политика као и претходни акциони планови, нарочито у делу који се односи на приступ подацима које поседују органи власти, учешће грађана у креирању политика и приступ подацима о животној средини. МНИ је обавезе 1 и 8 оценио као обећавајуће. Обавеза 1 има за циљ да омогући електронске народне иницијативе на порталу еУправе – који је и сам развијен спровођењем претходних акционих планова.² Електронске народне иницијативе могле би да представљају значајну промену у остваривању непосредне демократије у Србији, јер су народне иницијативе до сада подношене у штампаном облику. Обавеза 8 има за циљ да стандардизује податке о животној средини у Србији у складу са стандардима Европске уније (ЕУ) на јединственој платформи. Ова обавеза би могла значајно да унапреди доступност података о животној средини у Србији који су раштркани по различитим изворима, а који су постали предмет интересовања међу грађанима.

Остале обавезе се углавном баве важним областима политика, али су мање амбициозне. Примера ради, обавезе 2, 4 и 6 подразумевају мапирање постојећих информација или оцењивање упоредних пракси, као основ за предузимање будућих корака. Иако би ове мере могле да представљају основ за амбициозније активности, само мапирање неће променити постојеће праксе. Један актер с којим је обављен разговор истакао је да обавезе које захтевају дугорочно ангажовање државних службеника имају веће шансе да буду прихваћене у државној управи, али да би одсуство механизма контроле и санкционисања могло негативно да се одрази на њихово спровођење на дугорочном плану.³ Међутим, позитивно кретање представља чињеница да акциони план садржи мање обавеза које се заснивају искључиво на заснивању закона или подзаконских аката.

УКРАТКО

Учествује од: 2013.
Број обавеза: 10

Преглед обавеза:

Обавезе са аспектом отворене управе: 100%
Обавезе са значајним потенцијалом за резултате: 2 (20%)
Обећавајуће обавезе: 2 (20%)

Области политике:

Пренесене из претходних акционих планова:

- Приступ информацијама
- Учесће грађана
- Животна средина и клима
- Пружање јавних услуга

Нове у овом акционом плану:

- Политика за особе с инвалидитетом
- Транспарентно трошење средстава за пројекте у области јавног информисања

Усклађеност са минималним захтевима ПОУ за заједничко стварање: Да

Министарство државне управе и локалне самоуправе (МДУЛС) и даље предводи процес ПОУ у Србији, заједно с Посебном међуминистарском радном групом (форумом који окупља више актера). Процес заједничке израде је унапређен у поређењу с претходним акционим планом, а укључене су и нове државне институције. Примера ради, помоћ особама с инвалидитетом укључена је у главне токове секторских политика, што је резултирало укључивањем обавезе бр. 7 и Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, по први пут, као органа одговорног за извршавање обавезе из ПОУ. Међутим, цивилно друштво је у неким случајевима образложило државних институција за искључивање предложених обавеза оценило као неадекватно.⁴ Један актер је истакао да би укључивање носилаца највиших јавних функција у будуће акционе планове могло да олакша усвајање амбициознијих обавеза и да ојача спровођење.⁵

Будући да се определила за четворогодишњи акциони план, Србија има обавезу да план ажурира након истека две године.⁶ До истека рока за ажурирање, МДУЛС би могао да сарађује с Посебном међуминистарском радном групом на подизању нивоа амбициозности обавеза. Конкретно, обавезе за које је предвиђено да буду завршене у 2025. години би могле да буду продужене до истека рока за ажурирање на основу остварених резултата до средине периода обухваћеног акционим планом.

¹ Акциони план такође садржи препоруку да Народна скупштина модернизује своју интернет презентацију. Како акти владе, сходно хијерархији правних аката, не могу да обавежу Скупштину, влада ову иницијативу класификује као препоруку, а не као обавезу. Сходно томе, НМИ је није оценио у овом прегледу Акционог плана.

² Видети Акциони план Србије за период 2014-2015, <https://www.opengovpartnership.org/documents/serbia-first-action-plan-2014-15/>

³ Кристина Обреновић (Партнери за демократске промене), разговор обавио НМИ, 13. март 2024.

⁴ Небојша Ранчић (Медија и реформ центар), разговор обавио НМИ, 6. март 2024.

⁵ Урош Јовановић и Дејана Стевковски (Грађанске иницијативе), разговор обавио НМИ, 14. март 2024.

⁶ Видети стр. 16-17, <https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2022/03/OGP-National-Handbook-2022.pdf>

Одељак II: Обећавајуће обавезе у Акционом плану Републике Србије за 2023-2027.

У следећем прегледу се разматрају две обавезе за које је НМИ одредио да имају резултат за остваривање најперспективнијих резултата. Перспективне обавезе односе се на област политике која је важна за релевантне актере или за национални контекст. Оне морају бити проверљиве, морају бити конципиране из одговарајуће перспективе отворене управе и морају имати скроман или значајан потенцијал за остваривање резултата. У оквиру овог прегледа такође је дата и анализа изазова, могућности и препорука, као допринос процесу учења и спровођења овог акционог плана.

Табела 1. Обећавајуће обавезе

Обећавајуће обавезе
1. Електронска народна иницијатива: Ова обавеза има за циљ да уведе електронску народну иницијативу креирањем сервиса на порталу еУправа, који ће грађанима омогућити да електронски остварују своје право на подношење народне иницијативе.
8. Отворени „зелени“ подаци: Ова обавеза има за циљ објављивање стандардизованих машински читљивих података о стању животне средине у Србији, у складу с правилима Европске уније (ЕУ), и да „зелене“ отворене податке на интернет презентацији Агенције за заштиту животне средине Републике Србије представи на једноставан и лако разумљив начин.

Обавеза 1: Електронска народна иницијатива

(Канцеларија за информационе технологије и електронску управу и Министарство државне управе и локалне самоуправе)

За потпун опис ове обавезе, видети обавезу 1 у [Акционом плану](#) за период 2023-2027.

Контекст и циљеви:

Ова обавеза има за циљ да уведе електронску народну иницијативу на порталу еУправа, што ће грађанима омогућити да у електронској форми остварују своје право на подношење и подржавање народне иницијативе. У току поступка заједничке израде, мрежа „И ја се питам“ предложила је да се унапреди учешће јавности на локалном нивоу.⁷ Министарство државне управе и локалне самоуправе (МДУЛС) је позвало мрежу „И ја се питам“ да учествује у консултацијама ради усаглашавања, јер њихов предлог није било могуће спровести у његовом изворном облику.⁸ Мрежа „И ја се питам“ је поздравила увођење електронске народне иницијативе.⁹

Ова обавеза је за владу приоритетна након усвајања измена и допуна Закона о референдуму и народној иницијативи из 2021. године.¹⁰ Законом је предвиђено увођење електронске народне иницијативе, која ће бити ближе уређена правилником владе.¹¹ Иако је правилник усвојен у октобру 2023. године, функција електронске народне иницијативе није прорадила до заједничке израде акционог плана.¹²

Државне институције и Народна скупштина су раније чето игнорисали грађанске иницијативе или нису стављали иницијативе на дневни ред за гласање у разумном року.¹³

Примера ради, иницијатива организације Крени-промени је 2022. године сакупила 38,000 потписа за забрану рударења литијума и бора у Србији.¹⁴ Упркос комплексности сакупљања и овере потписа у кратком временском року (стари закон је дозвољавао само седам дана за сакупљање потписа),¹⁵ Народна скупштина никад није узела ову иницијативу у разматрање.¹⁶ У јулу 2024. године, председница Народне скупштине рекла је, да она као председница не зна где се потписи налазе.¹⁷ Између 2001. и 2017. године, Народна скупштина у пленуму није расправљала ни о једној грађанској иницијативи.¹⁸ Ове чињенице указују на потребу за лакшим сакупљањем и овером потписа, као и на неопходност да државне институције озбиљније схвате грађанску иницијативу.

Потенцијал за резултате: значајан

Увођење електронске народне иницијативе могло би да представља историјску прекретницу у остваривању права на непосредну демократију у Србији, како је предвиђено Уставом.¹⁹ Актери из цивилног друштва сматрају да ће ова обавеза довести до повећања броја иницијатива које подносе грађани, те да ће допринети већој пријемчивости власти за грађанске иницијативе.²⁰ Пошто се потписи евидентирају аутоматски, могућност за манипулације биће сведена на најмању могућу меру. Цивилно друштво је истакло неопходност постојања снажне политичке воље да би ова обавеза могла да оствари значајније резултате.²¹ Истовремено, МДУЛС увиђа важност ове обавезе и посвећен је одржавању и функционалности електронске народне иницијативе и након истека периода обухваћеног акционим планом.²²

Ова обавеза би грађанима олакшала потписивање иницијатива, а предлагачима иницијатива би омогућила да брже и јефтиније сакупе потписе.²³ Такође би у значајној мери променила рад МДУЛС-а и рад Народне скупштине (као и покрајинских и локалних скупштина) и подстакла активније ангажовање грађана.²⁴ За иницијативе поднете електронски не би била потребна овера од стране одговарајуће комисије, за разлику од досадашњег поступка (у којем су коришћени папирни документи). Грађани више неће морати ручно да потврђују веродостојност потписа. Нови квалификовани електронски потпис који сваки грађанин добија приликом регистрације на порталу еУправа служи као доказ о верификацији.²⁵ Такође, уместо сакупљања својеручних потписа, овај поступак ће бити у потпуности дигиталан, с тим да ће бити остављена и могућност својеручног потписивања.

Нови систем ће се примењивати на свим нивоима управе. Народна иницијатива се на локалном нивоу ретко користи, чак и у већим градовима.²⁶ Стога електронска народна иницијатива представља могућност за јачање непосредне демократије, како на локалном, тако и на централном нивоу у Србији.

Могућности, изазови и препоруке у току спровођења

Функција електронске народне иницијативе успостављена је у јуну 2024. године.²⁷ Народна скупштина и локалне скупштине биће одговорне за поступање по иницијативама које добију неопходан број потписа прописан Законом о референдуму и народној иницијативи. Према наводима једног представника цивилног друштва, два критична аспекта ове обавезе биће израда техничких спецификација овог сервиса на порталу еУправа и заштита података о личности. МДУЛС ће морати веома пажљиво да одреди која лица имају приступ овим осетљивим подацима и да обезбеди адекватну сигурност путем заштитног зида који ће спречавати спољне покушаје упада.²⁸ У вези с техничким

аспектима, НМИ препоручује да МДУЛС размотри примере из других земаља које имају успешне платформе за е-петиције. Примера ради, платформа *Rahvaalgatus* у Естонији је добар пример како е-петиције могу да повећају учешће грађана, отвореност у комуникацији и поверење између грађана и институција.²⁹

Како се народна иницијатива ретко, или готово никад, не користи на локалном нивоу, биће нарочито важно да МДУЛС подстиче локалне самоуправе и грађане да користе електронску народну иницијативу. Када ова платформа буде покренута, МДУЛС би могао да спроведе промотивну кампању како би упознао грађане с новим механизмом и како би локалну (и централну) управу обучио како да адекватно одговори на иницијативе. Поред тога, МДУЛС би могао да пилотира услугу електронске народне иницијативе у одабраним локалним самоуправама и да отклони изазове или техничке проблеме на платформи.

Поред техничких и безбедносних изазова, вршење непосредне демократије би и даље могли да коче и политички изазови.³⁰ Као што је већ наведено, Народна скупштина често не одговара на грађанске иницијативе, упркос законским роковима за одговор. Стога је оправдана забринутост цивилног друштва да би Народна скупштина, односно локалне скупштине могле да наставе да игноришу електронске иницијативе поднете путем портала еУправа. Настављање с таквом праксом би умањило резултате ове обавезе. Биће критично да МДУЛС развије свест код посланика у Народној скупштини, Секретаријата Скупштине и председника Скупштине о начину одговора на народну иницијативу. Такође, МДУЛС би могао да отвори формалне просторе за дијалог и заједнички рад републичких органа власти и републичке и локалних скупштине и цивилног друштва ради масовнијег коришћења овог средства, како би се обезбедило да се народне иницијативе узимају у обзир.

Обавеза 8: Отворени „зелени“ подаци за доступније информације о стању животне средине у Републици Србији

(Агенција за заштиту животне средине – АЗЗЖС и Канцеларија за информационе технологије и електронску управу - КИТеУ)

За потпун опис ове обавезе, видети обавезу 8 у [Акционом плану за период 2023-2027.](#)

Контекст и циљеви:

Ова обавеза има за циљ стандардизовање свих података о животној средини у складу са стандардима ЕУ и њихово објављивање на јединственој платформи. У току поступка заједничке израде, Асоцијација правника (АЕПА) предложила је креирање портала за праћење загађења буком у животној средини.³¹ Како је ово питање у надлежности локалних власти, МДУЛС је објаснио да би било неопходно обезбедити сагласност сваке јединице локалне самоуправе, што је нереално.³² Након додатних консултација, МДУЛС је, у сарадњи с Агенцијом за заштиту животне средине Републике Србије (СЕПА) и ИТЕ, ревидирало обавезу тако да обухвата објављивање стандардизованих машински читљивих података о животној средини у Србији, у складу с правилима ЕУ, на интернет презентацији СЕПА.³³ Иако је у претходним акционим плановима покушано да се обухвате питања заштите животне средине, обавезе у том смислу су углавном биле фокусиране на усвајање или измену прописа или отварање дела података.³⁴ Актуелна обавеза има за циљ да унапреди представљање података и да их стандардизује у складу с политикама ЕУ.

Климатске промене и загађење су у Србији важна питања, будући да су скорашњи подаци показали да је Србија имала најлошији квалитет ваздуха у Европи у 2023. години.³⁵ У овом периоду, Центар за истраживачко новинарство Србије дошао је до податка да Србија има три пута више честица РМ 2,5 од граничне вредности коју је одредила Светска здравствена организација (СЗО).³⁶ Осим тога, индекси квалитета ваздуха су последњих година постали део временске прогнозе.³⁷ Постоји читав низ портала и веб-сајтова с подацима о животној средини, што грађанима отежава њихово појединачно праћење. СЕПА има сопствене сервисе који пружају визуелизацију одређених података, као што су квалитет ваздуха,³⁸ квалитет воде,³⁹ концентрација алергијског полена,⁴⁰ подаци из Националног регистра извора загађивања,⁴¹ подаци о управљању отпадом,⁴² Портал о разградњи,⁴³ Екорегистар, национални мета-регистар информација о животној средини⁴⁴ и Национална листа индикатора.⁴⁵ СЕПА има и додатне сервисе за приказ конкретних података, као што је Индекс квалитета воде у Србији, квалитет воде на подручју Београда, информације о концентрацијама загађивача ваздуха, информације о хаваријском загађењу вода и дозволе за управљање отпадом.⁴⁶

Потенцијал за резултате: значајан

Јединствени портал са свим подацима о животној средини могао би да представља историјску прекретницу са становишта транспарентности заштите животне средине у Србији, јер би значајно побољшао приступ информацијама о питањима као што је квалитет воде и ваздуха, управљање отпадом и хаваријска загађења. Такође би могао и да омогући боље јавно праћење и разумевање стања животне средине и промену приступа институција за заштиту животне средине у вези с објављивањем њихових података. Јавност у Србији је последњих година почела помније да прати загађење ваздуха, а нарочито његове здравствене последице, па су индекси квалитета ваздуха сада део временске прогнозе, што раније није био случај.⁴⁷ Ова обавеза може додатно да допринесе освешћивању грађана о трендовима у заштити животне средине у другим областима поред загађења ваздуха. Ефикасније поновно коришћење ових података омогућиће примену различитих решења базираних на подацима (комерцијалних и некомерцијалних) и унапредиће научно истраживање и рад надлежних институција.

Актери из управе и цивилног друштва у саставу Радне групе препознали су ову обавезу као изразито обећавајућу.⁴⁸ АЕПА сматра да би ова обавеза могла значајно да унапреди еколошку свест људи, али истиче да се с расположивим подацима може учинити још.⁴⁹ Постоји велики потенцијал за поновно коришћење података од стране ОЦД која делују у области заштите животне средине и других заинтересованих актера, али и потенцијал да влада и Министарство заштите животне средине користе прикупљене податке за креирање будућих политика заснованих на доказима.

Могућности, изазови и препоруке у току спровођења

Предвиђено је да ова обавеза буде извршена у 2026. години, што значи да ће њено спровођење бити у току приликом израде ажурираног прегледа акционог плана на средини периода његовог спровођења. Током спровођења, биће важно да СЕПА и Канцеларија за информационе технологије и еУправу (КИТеУ) пројектују платформу тако да корисници могу лако да приступе подацима и да их лако разумеју. У том смислу, СЕПА и ИТЕ би приликом пројектовања платформе могли да се консултују са групама за заштиту животне средине и да се упознају са примерима добре праксе из других земаља,

као што је Портал с подацима о животној средини на Новом Зеланду.⁵⁰ Такође, СЕПА и ИТЕ би могли податке са платформе да учине приступачнима и прилагођенима различитим уређајима и оперативним системима (мобилним телефонима, таблетима, персоналним рачунарима, лаптоповима). Осим тога, СЕПА и КИТеУ би могли и да промовишу платформу у јавности. То би могло да укључује маркетинг на телевизији с националном фреквенцијом, са визуелизованим подацима у временској прогнози, и коришћење друштвених медија, радија, рекламних билборда и новина. И најзад, у току и након спровођења, СЕПА и КИТеУ би могли да израде механизме и створе могућности за учење за цивилно друштво у вези с коришћењем ових информација, тако да обавеза обухвата више од самог ширења већ доступних информација и подржава заједничко креирање јавних политика у складу с принципима ПОУ.

Друге обавезе

У наставку су обрађене остале обавезе, које НМИ није одредио као обећавајуће. У овом прегледу изнете су препоруке као допринос учењу и извршавању ових обавеза.

Обавезе 2, 4, и 6 имају за циљ унапређивање учешћа јавности у изради нацрта прописа и докумената о политикама, односно унапређивање транспарентности трошења средстава за ОЦД, односно унапређивање транспарентности у раду Владе Републике Србије. Ове обавезе подразумевају вршење упоредних *ex post* анализа постојећих пракси у вези са транспарентношћу власти и учешћем грађана, како би се добили подаци на основу којих ће 2025. године бити сачињен преглед акционог плана на средини периода његовог спровођења. Према наводима представника цивилног друштва, анализе упоредне праксе на Западном Балкану и у државама чланицама ЕУ (обавезе 2 и 6) су углавном непотребне, јер су ОЦД и међународне организације већ израдиле сличне анализе за Србију.⁵¹ Осим тога, ОЦД сматрају да временски оквир за ове анализе (I или II квартал 2025. године) шаље поруку да влада намерава да одложи реформе. Како активности неће променити постојећу праксу, НМИ је њихов потенцијал за остваривање резултата оценио као нејасан. Током израде прегледа акционог плана на средини периода његовог спровођења, влада може да појасни очекиване промене у постојећој пракси које ће бити извршене у преостале две године спровођења акционог плана. Примера ради, за обавезу 6, влада би могла да појасни обухват примене владиних аката, указа и уредби на које ће се примењивати унапређена пракса објављивања и да те обавезе измени приликом израде прегледа акционог плана на средини периода његовог спровођења на основу налаза из анализа.

Обавеза 3 има за циљ да пружи преглед иницијатива које подносе грађани и привреда за унапређивање или укидање неефикасних прописа, управних поступака и јавних политика. Републички секретаријат за јавне политике (РСЈП) ће објавити преглед на својој интернет презентацији и на националном порталу отворених података. Неки чланови Радне групе су препознали вредност ове обавезе за унапређивање прописа и управних поступака.⁵² РСЈП већ има законску обавезу да од грађана прикупља такве иницијативе и обрађује их, а РСЈП је пре почетка спровођења акционог плана сачинио и електронски образац за подношење иницијатива.⁵³ Ова обавеза подразумева објављивање одговора и/или радњи које је надлежни орган предузео на основу иницијатива, што јој даје скроман потенцијал за остваривање резултата. Како ће успех ове обавезе зависити од тога у којој мери ће бити прихваћена код грађана и привреде, НМИ препоручује да

РСЈП интензивно промовише могућност подношења иницијатива током њеног спровођења. У циљу јачања ангажовања грађана и привреде, РСЈП би могао да пружа повратне информације свим заинтересованим странама које су поднеле иницијативе.

Обавеза 5 има за циљ стандардизацију садржаја интернет презентација државних органа.⁵⁴ МДУЛС ће мапирати информације које су државни органи по закону дужни да објављују на својим интернет презентацијама и размотриће упоредну праксу и међународне стандарде за интернет презентације државних органа. На основу мапирања и поређења биће припремљен Нацрт уредбе о ближим условима за израду и одржавање интернет презентација органа, чије усвајање је планирано за 2025. годину. Квалитет информација доступних на интернет презентацијама органа управе Србије знатно се разликује од институције до институције. Стога би прописивање обавезног садржаја интернет презентација значајно допринело побољшању квалитета информација које објављују државне институције и смањило потребу да новинари и ОЦД подносе захтеве за слободан приступ информацијама од јавног значаја да би дошли до информација. У крајњој линији, резултати у оквиру ове обавезе зависиће од количине стандардизованих и ретроактивних информација, као и од поштовања одредби измена и допуна од стране државних институција. Када уредба буде усвојена око рока за израду прегледа акционог плана на средини периода његовог спровођења, НМИ препоручује да МДУЛС едукује државне органе о новој уредби и прати поштовање њених одредби.

У оквиру **обавезе 7**, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања ће креирати „Мапу подршке“ са информацијама од значаја за особе са инвалидитетом (ОСИ). Мапа ће на једном месту на визуелно атрактиван начин објединити тачке контакта и информације из више извора. За ову обавезу предвиђена су два кључна догађаја: прикупљање и стандардизација података из осам различитих извора и израда Мапе подршке ОСИ која ће пратити објављивање свих претходно прикупљених података. Према наводима неких чланова Радне групе, ова обавеза је корак у правом смеру, али постоји простор за побољшање општег положаја ОСИ у друштву.⁵⁵ Ова обавеза има скроман потенцијал за постизање резултата, јер је мало вероватно да ће Мапа подршке остварити институционализоване промене на свим нивоима управе у овој области политике. У том смислу, влада би могла да испита како да унапреди рад институција у њиховом ангажовању и комуникацији са ОСИ. Уз Мапу подршке, министарство би могло и да се консултује са ОСИ о начинима превазилажења најчешћих проблема с којима се ове групе сусрећу.

Обавеза 9 има за циљ успостављање Јединственог информационог система за праћење спровођења пројеката у области јавног информисања, о којима су подаци добијени од државних органа на свим нивоима. Ова обавеза предвиђа три кључна догађаја: израду и доношење неопходног подзаконског акта; технички развој и успостављање Јединственог информационог система; и званично пуштање Јединственог информационог система у рад. Обухват ове обавезе је широк и обухвата целокупан процес подношења пријаве, доделе средстава и праћења спровођења пројекта. Међутим, сличне обавезе у претходним акционим плановима нису реализоване.⁵⁶ Реализацију претходне обавезе прекинули су парламентарни избори. НМИ препоручује да Министарство информисања и телекомуникација одреди реализацију ове обавезе као приоритет, како би превазишло проблеме из претходних циклуса акционог плана.

Обавеза 10 има за циљ увођење система за мерење задовољства грађана јавним услугама. Предвиђено је инсталирање таблета у јединицама локалне самоуправе, где ће грађани моћи да оцењују услуге и дају повратне информације кроз анкете о задовољству корисника. НМИ сматра да ова обавеза има скроман потенцијал за успех. Приликом израде прегледа акционог плана на средини периода његовог спровођења, НМИ препоручује да се ова обавеза измени тако да предвиди унапређивање јавних услуга на основу повратних информација прикупљених од грађана.

Акциони план такође садржи препоруку да Народна скупштина модернизује своју интернет презентацију. Како акти владе, сходно хијерархији правних аката, не могу да обавезу Скупштину, влада ову иницијативу класификује као препоруку, а не као обавезу. Сходно томе, НМИ је није оценио у овом прегледу Акционог плана.

⁷ Видети записник са другог и трећег састанка Радне групе, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>

⁸ Видети записник са другог и трећег састанка Радне групе, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>

⁹ Братислав Стаменковић (Удружење „И ја се питам“), разговор обавио НМИ, 11. март 2024.

¹⁰ Закон о референдуму и народној иницијативи, Сл. гласник РС, бр. 111/2021 и 119/2021, https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_referendumu_i_narodnoj_inicijativi.html

¹¹ Уредба о електронској народној иницијативи, Сл. гласник РС, бр. 85/2023, <https://www.paragraf.rs/propisi/uredba-o-elektronskoj-narodnoj-inicijativi.html>

¹² Уредба о електронској народној иницијативи, Сл. гласник РС, бр. 85/2023, <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2023/85/1>

¹³ ЦРТА, Народна иницијатива у фиоци: Анализа колективног учешћа грађана и процесу доношења одлука, стр. 8, https://cрта.rs/wp-content/uploads/2018/03/Finalno_03-narodna-inicijativa-NOVO.pdf

¹⁴ Данас, Крени – Промени: Сакупили смо довољно потписа за народну иницијативу, наредни кораци су спремни, 31. март 2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/kreni-promeni-sakupili-smo-dovoljno-potpisa-za-narodnu-inicijativu-naredni-koraci-su-spremi/>

¹⁵ Закон о референдуму и народној иницијативи, Службени гласник РС, бр. 48/1994 и 11/1998, https://transformator.bos.rs/uploads/library/1399276455_zakon_o_referendumu_i_narodnoj_inicijativi.pdf

¹⁶ N1, Крени-промени: Имамо доказ да су потписи изашли из Скупштине, 12. април 2023, <https://n1info.rs/vesti/kreni-promeni-savo-manojlovic-bia-potpisi-inicijativa-zabrana-litijuma/>

¹⁷ Данас, Брнабић о народној иницијативи за забрану ископавања литијума: Бавим се тиме, али имам приоритете, 17. јул 2024, <https://www.danas.rs/vesti/politika/brnabic-narodna-inicijativa-litijum/>

¹⁸ ЦРТА, Народна иницијатива у фиоци: Анализа колективног учешћа грађана и процесу доношења одлука, стр. 8, https://cрта.rs/wp-content/uploads/2018/03/Finalno_03-narodna-inicijativa-NOVO.pdf

¹⁹ Драгана Брајовић и Данило Родић (Министарство државне управе и локалне самоуправе), разговор обавио НМИ, 21. март 2024.

²⁰ Братислав Стаменковић (Удружење „И ја се питам“), разговор обавио НМИ, 11. март 2024; Кристина Обреновић (Партнери за демократске промене), разговор обавио НМИ, 13. март 2024. Милица Борјанић (КОМС), разговор обавио НМИ, 11. март 2024; Небојша Ранчић (Медија и реформ центар), разговор обавио НМИ, 6. март 2024. Братислав Стаменковић (Удружење „И ја се питам“), разговор обавио НМИ, 11. март 2024.

²² Драгана Брајовић и Данило Родић (Министарство државне управе и локалне самоуправе), разговор обавио НМИ, 21. март 2024.

²³ Видети Акциони план Републике Србије за период 2023-2017, стр. 21, <https://www.opengovpartnership.org/documents/serbia-action-plan-2023-2027-december/>

²⁴ Међу кључним проблемима са претходним системом, који се заснивао на папирним документима, били су мали број поднетих иницијатива и нереаговање релевантних институција. За више информација видети: ЦРТА, Народна иницијатива у фиоци: Анализа колективног учешћа грађана и процесу доношења одлука, стр. 8-9, https://cрта.rs/wp-content/uploads/2018/03/Finalno_03-narodna-inicijativa-NOVO.pdf

²⁵ Закон о референдуму и народној иницијативи, Сл. гласник РС, бр. 111/2021 и 119/2021, https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_referendumu_i_narodnoj_inicijativi.html

²⁶ Мијодраг Радојевић, Локална демократија у облици директног учешћа грађана у власти (пример – Србија), *Српска политичка мисао*, 3/2023, стр. 131, <https://www.ips.ac.rs/publications/lokalna-demokratija-i-oblici-direktnog-ucesca-gradjana-u-vlasti-primer-srbija/>

²⁷ Видети: <https://euprava.gov.rs/narodna-inicijativa>

²⁸ Кристина Обреновић (Партнери за демократске промене Србија), разговор обавио НМИ, 13. март 2024.

- ²⁹ За више информација видети Open Government Partnership, Rahvaalgatus.ee – yet another e-platform for civic engagement? No, a process of democratic renewal instead!, 2018, <https://www.opengovpartnership.org/stories/rahvaalgatus-ee-yet-another-e-platform-for-civic-engagement-no-a-process-of-democratic-renewal-instead/>
- ³⁰ Кристина Обреновић (Партнери за демократске промене Србија), разговор обавио НМИ, 13. март 2024.
- ³¹ Записник са састанка Радне групе, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>
- ³² Записник са састанка Радне групе, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>
- ³³ Марија Дедовић и Филип Мирић (Асоцијација правника АЕПА), 11. март 2024.
- ³⁴ Видети обавезе везане за податке и климатске промене из претходних акционих планова, <https://www.opengovpartnership.org/members/serbia/#обавезе>
- ³⁵ ЦИНС, Шта нам говоре сателитски подаци о квалитету ваздуха у Србији за 2023. годину, <https://www.cins.rs/sta-nam-govore-satelitski-podaci-o-kvalitetu-vazduha-u-srbiji-za-2023-godinu/>
- ³⁶ Ibid.
- ³⁷ Видети нпр. Временски прогнозу на порталу N1, <https://n1info.rs/zagadjenje-vazduha-kvalitet-vazduha-u-srbiji-n1info-rs/>
- ³⁸ Видети Јединствени преглед аутоматског мониторинга квалитета ваздуха у Републици Србији, <http://www.amskv.sepa.gov.rs/>
- ³⁹ Видети <http://77.46.150.213:8080/apex/f?p=406:1:::NO::>
- ⁴⁰ Видети <http://symapps.com/POLEN/>
- ⁴¹ Видети <http://prtr.sepa.gov.rs/>
- ⁴² Видети <http://www.nrzigis.sepa.gov.rs/NRIZGIS/index.html>
- ⁴³ Видети <https://degradacijazemljista.sepa.gov.rs/>
- ⁴⁴ Видети <http://www.ekoregistar.sepa.gov.rs/>
- ⁴⁵ Видети <http://indicator.sepa.gov.rs/>
- ⁴⁶ Видети Република Србија, Агенција за заштиту животне средине, <http://sepa.gov.rs/>
- ⁴⁷ РЕРИ, Незнање је моћ, 2021, <https://reri.org.rs/neznanje-je-moc/>
- ⁴⁸ Драгана Брајовић и Данило Родић (МДУЛС), разговор обавио НМИ, 13. март 2024; Марија Дедовић и Филип Мирић (АЕПА), разговор обавио НМИ, 11. март 2024; Небојша Ранчић (Реформ и медија центар), разговор обавио НМИ, 6. март 2024.
- ⁴⁹ Марија Дедовић и Филип Мирић (АЕПА), разговор обавио НМИ, 11. март 2024.
- ⁵⁰ Видети <https://envdata.boprc.govt.nz/Data>
- ⁵¹ Кристина Обреновић (Партнери за демократске промене), разговор обавио НМИ, 13. март 2024. Milica Borjanić (КОМС), разговор обавио НМИ, 11. март 2024.
- ⁵² Кристина Обреновић (Партнери за демократске промене), разговор обавио НМИ, 13. март 2024.
- ⁵³ Закон о регистру административних поступака („Службени гласник РС“, бр. 44/2021); Закон о министарствима („Службени гласник РС“, бр. 128/2020, 116/22)
- ⁵⁴ У складу са чланом 1. Уредбе о ближним условима за израду и одржавање веб презентације органа, предметним органима у смислу ове обавезе сматрају се: државни органи и организације, органи и организације покрајинске аутономије, органи и организације јединица локалне самоуправе, установе, јавна предузећа, посебни органи преко којих се остварује регулаторна функција и правна и физичка лица којима су поверена јавна овлашћења.
- ⁵⁵ Марија Дедовић и Филип Мирић (Асоцијација правника АЕПА), разговор обавио НМИ, 11. март 2024.
- ⁵⁶ Партнерство за отворену управу, Акциони план Србије за период 2020-2022, обавеза 11, https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2020/12/Serbia_Action-Plan_2020-2022_EN.pdf, и Акциони план за период 2018-2020, обавеза 4, https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2019/01/Serbia_Action-Plan_2018-2020_EN.pdf

Одељак III. Методологија и показатељи МНИ

Сврха овог прегледа није процена. Замишљен је као брзи независни стручни преглед карактеристика акционог плана и снага и изазова које НМИ утврди да би се обезбедила основа за јачи процес спровођења. НМИ наглашава обавезе које имају највећи потенцијал за резултате, високи приоритет за заинтересоване стране у земљи, приоритет у националном контексту отворене управе или комбинацију ових фактора.

Три производа НМИ обезбеђена у току циклуса националног акционог плана су:

- **Упутство за заједничко стварање:** кратко упутство које наглашава лекције из претходних извештаја НМИ за подршку процесу ПОУ земље, осмишљавању акционог плана и укупном учењу.
- **Преглед акционог плана:** технички преглед карактеристика акционог плана и снага и изазова које утврди НМИ као основа за јачи процес спровођења.
- **Извештај о резултатима:** општа процена спровођења усредсређена на резултате на нивоу политике и на то како се дешавају промене. Такође проверава усклађеност са правилима ПОУ и служи као основа за одговорност и дугорочно учење.

У Прегледу Акционог плана, да би се утврдило које реформе или обавезе МНИ одређује као обећавајуће, НМИ поштује процес пречишћавања и груписања:

- 1. корак:** одредити шта може да се ревидира на основу проверљивости обавезе како је написана у акционом плану.
- 2. корак:** одредити да ли обавеза има аспект отворене управе. Да ли је од значаја за вредности ПОУ?
- 3. корак:** прегледати обавезе које су проверљиве и имају аспект отворене управе се ревидирају да би се утврдило да ли одређену обавезу треба груписати. Обавезе које имају заједничке циљеве политике или обавезе које доприносе истој реформи или питању политике треба груписати. Њихов потенцијал за резултате треба разматрати у целини. Процес груписања врше запослени у НМИ, према следећим корацима:
 - а. одређивање општих тема. Ако акциони план још није груписан према темама, запослени у НМИ могу као референцу да користе тематске ознаке које је одредило ПОУ.
 - б. разматрање циљева обавеза да би се одредиле обавезе које се баве истим питањима политике или доприносе истој широј политици или реформи управе.
 - в. организовање обавеза по групама према потреби. Обавезе могу већ да буду организоване у Акционом плану у оквиру конкретне политике или реформи управе.
- 4. корак:** процена потенцијала за резултате груписаних или самосталних обавеза.

Процес пречишћавања је интерни процес. Подаци за појединачне обавезе су доступни у Прилогу I. Поред тога, у току процеса интерне ревизије овог производа НМИ проверава тачност налаза и прикупља даље доприносе кроз преглед од стране колега, повратне информације Јединице за подршку ПОУ према потреби, разговоре и проверу са

интересним групама у земљи, преглед спољног експерта и одобрење од стране Међународног експертског панела (МЕП) НМИ.

Како је већ описано, НМИ се ослања на **три кључна показатеља** за овај преглед:

I. Проверљивост

- **Да, довољно конкретно за преглед:** циљеви који су наведени и акције које су предложене, онако како постоје у тексту акционог плана, су довољно јасни и укључују објективно проверљиве активности за процену спровођења.
- **Не, није довољно конкретно за преглед:** циљеви који су наведени и акције које су предложене, онако како постоје у тексту акционог плана, нису јасне и не укључују експлицитне проверљиве активности за процену спровођења.
- Обавезе које нису проверљиве ће се сматрати обавезама које није могуће прегледати и неће се вршити даља процена.

II. Аспект отворене управе

Овај показатељ одређује да ли се обавеза односи на вредности транспарентности, учешћа грађана или јавне одговорности отворене управе како су дефинисане у Декларацији о отвореној управи, Одредбама о управљању ПОУ, а на основу одговора на следећа усмеравајућа питања. На основу детаљног читања текста обавезе НМИ прво одређује да ли обавеза има аспект отворене управе:

- **Да/не:** да ли је намера да обавеза учини област политике, институције или процес доношења одлука транспарентнијим, партиципативнијим или одговорнијим према јавности?

НМИ користи Вредности ПОУ дефинисане у Одредбама о управљању. Поред тога, следећа питања за сваку вредност ПОУ могу да се користе као референца за утврђивање конкретног аспекта отворене управе у анализи обавезе:

- **транспарентност:** да ли ће управа обелоданити више информација, унапредити законодавни или институционални оквир да би гарантовала право на приступ информацијама, унапредити квалитет информација које су откривене јавности или унапредити транспарентност процеса доношења одлука управе или институција управе које доносе одлуке?
- **учешће грађана:** да ли ће управа направити или унапредити могућности, процесе или механизме да јавност обезбеђује основу за одлуке или утиче на њих? Да ли ће управа направити, омогућити или унапредити механизме за учешће за мањине или недовољно заступљене групе? Да ли ће управа обезбедити правно окружење које гарантује слободу окупљања, удруживања и мирног протеста?
- **јавна одговорност:** да ли ће управа направити или унапредити могућности да службеници буду одговорни за своја дела? Да ли ће управа омогућити правни оквир, оквир политике и институционални оквир за подстицање одговорности јавних службеника?

III. Потенцијал за резултате

НМИ је прилагодио овај показатељ — претходно познат као показатељ „потенцијални — да би се узеле у обзир повратне информације из процеса консултација у оквиру

ажурирања НМИ (IRM Refresh) са заједницом ПОУ. Са новим стратешким фокусом производа НМИ оријентисаним на резултате, НМИ је изменио овај показатељ тако да даје очекиване резултате и потенцијал који би касније били потврђени у Извештају о резултатима НМИ, након спровођења. С обзиром на сврху овог Прегледа Акционог плана, процена потенцијала за резултате је само рано указивање на могућност да обавеза мора да оствари садржајне резултате на основу тога како је формулисана у акционом плану у односу на тренутно стање у одговарајућој области политике.

Скала показатеља је дефинисана као:

- **нејасно:** циљ обавезе је наставак садашње праксе у складу са постојећим законодавством, захтевима или политикама без назнаке додате вредности или унапређеног приступа отворене управе у односу на постојећу праксу.
- **скромно:** позитивна, али појединачна иницијатива или промене процеса, праксе или политика. Обавезе које не стварају обавезујуће или институционализоване промене у читавој управи или институцијама које су надлежне за област политике. На пример, средства као што су веб сајтови, или објављивање података, обука или пилот пројекти.
- **значајно:** могуће је да ће променити правила игре, праксе, политике или институције које уређују област политике, јавни сектор или однос између грађана и државе. Обавеза ствара обавезујуће и институционализоване промене у читавој управи.

Овај преглед је припремио НМИ у сарадњи са Центром за европске политике (ЦЕП), а спољну проверу је извршио Герман Емануеле (German Emanuele). Методологију НМИ, квалитет производа НМИ и процес прегледа надзире Међународни експертски панел (МЕП) НМИ. За више информација погледајте одељак „О НМИ“ на веб сајту ПОУ.⁵⁷

⁵⁷ О НМИ, <https://www.opengovpartnership.org/irm-guidance-overview/>

Прилог 1. Подаци о појединачним обавезама⁵⁸

Обавеза 1: Електронска народна иницијатива

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: значајан

Обавеза 2: Ка квалитетнијем учешћу грађана у изради прописа и докумената јавних политика

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: нејасан

Обавеза 3: Унапређење транспарентности праћења поднетих иницијатива привреде и грађана

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: скроман

Обавеза 4: До транспарентнијег трошења буџета кроз унапређење конкурсног поступка доделе средстава организацијама цивилног друштва

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: нејасан

Обавеза 5: Проактивна управа-информације „на клик“

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: скроман

Обавеза 6: Унапређење транспарентности рада Владе Републике Србије

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: нејасан

Обавеза 7: Отворена управа за квалитетнији живот особа са инвалидитетом

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: скроман

Обавеза 8: Отворени „зелени“ подаци за доступније информације о стању животне средине у Републици Србији

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: значајан

Обавеза 9: Формирање јединственог информационог система за праћење пројектног суфинансирања у области јавног информисања

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: скроман

Обавеза 10: Јавне услуге по мери грађана

- Проверљиво: Да
- Да ли има аспект отворене управе? Да
- Потенцијал за резултате: скроман

⁵⁸ **Напомене уредника:**

1. За обавезе које су груписане заједно, оцена потенцијала за постизање резултата врши се на нивоу групе, а не на нивоу појединачних обавезе.
2. Скраћени називи обавеза могу да буду измењени ради уштеде простора. За комплетан текст обавезе, видети Акциони План Републике Србије, <https://www.opengovpartnership.org/documents/serbia-action-plan-2023-2027-december/>

Прилог 2: Заједничко стварање Акционог плана

Земље чланице ПОУ се подстичу да у потпуности остваре амбицију изражену у Стандардима за учешће и заједничку израду који су ступили на снагу 1. јануара 2022. године.⁵⁹ НМИ оцењује све земље које су доставиле акционе планове од 2022. године наовамо на основу ажурираних стандарда. У табели 2 приказано је у којој мери поступци учешћа и заједничке израде различитих земаља задовољавају минималне стандарде који се примењују приликом израде акционог плана.

ПОУ је одредило почек од 24 месеца како би обезбедило правичан и транспарентан прелазак на ажуриране стандарде. Акциони планови који су заједнички израђени и достављени до 31. децембра 2023. године обухваћени су периодом почeka. НМИ ће оценити усклађеност земаља са стандардима и њиховим минималним захтевима.⁶⁰ Међутим, тек за акционе планове заједнички израђене у 2024. години и даље биће утврђивано да земље не поступају у складу са процесом ако нису задовољени минимални захтеви.

Напомињемо да, у складу с Националним приручником за ПОУ, земље које примењују четворогодишње акционе планове морају да спроведу поступак ажурирања након истека две године. Од земаља се очекује да приликом спровођења поступка ажурирања задовоље минималне захтеве 3.1 и 4.1.⁶¹ Оцена поступка ажурирања од стране НМИ биће садржана у Извештају о резултатима.

Табела 2. Испуњеност минималних захтева

Минимални захтев	Задовољен приликом заједничке израде?	Задовољен током спровођења?
1.1 Простор за дијалог: Посебна међуминистарска радна група служи као форум за укључивање већег броја заинтересованих страна у Србији. Радна група се састала 11 пута у току периода заједничке израде (јануар-новембар 2023): три пута у пуном саставу и осам пута у ужем саставу, ради расправе о конкретним предлозима обавеза. Пословник о њеном раду је доступан. ⁶²	Да	Биће оцењено у Извештају о резултатима
2.1 Веб страница ПОУ: Актуелни акциони план и документи везани за ПОУ су доступни на посебној страници портала еКонсултације. ⁶³ Интернет презентација МДУЛС-а такође има страницу посвећену процесу ПОУ. ⁶⁴	Да	Биће оцењено у Извештају о резултатима
2.2 Репозиторијум: Портал еКонсултације служи као репозиторијум ПОУ у Србији. МДУЛС га редовно ажурира доказима о заједничкој изради и спровођењу акционих планова за ПОУ. ⁶⁵	Да	Биће оцењено у Извештају о резултатима
3.1 Обавештавање унапред: МДУЛС је 22. децембра 2022. године на порталу еКонсултације и на својој интернет презентацији објавио временски оквир за заједничку израду. МДУЛС је резултате отвореног позива за чланство ОЦД у Радној групи објавио 24. јануара 2023. године. ⁶⁶ Такође је представио временски оквир током „Дана ПОУ“ који је организован 20. децембра 2022. године и на првом састанку Радне групе, 9. фебруара 2023. године.	Да	Биће оцењено у Извештају о резултатима

<p>3.2 Допирање: МДУЛС је путем платформе Zoom организовао „Дан ПОУ“,⁶⁷ који је промовисао на Инстаграму.⁶⁸ Министар државне управе и локалне самоуправе је у једном интервјуу промовисао ПОУ.⁶⁹ МДУЛС је организацијама цивилног друштва на својој листи за слање електронске поште послао информатор о могућностима учешћа у поступку заједничке израде⁷⁰ и састао се са ОЦД у оквиру Недеље отворене управе у 2023. години.⁷¹</p>	<p>Да</p>	<p>Не примењује се</p>
<p>3.3 Механизам за повратне информације: Радна група је предлоге обавеза прикупљала у писаној форми и усмено током својих састанака.⁷² Нацрт акционог плана је био отворен за јавне консултације од 1. до 15. новембра 2023. године.</p>	<p>Да</p>	<p>Не примењује се</p>
<p>4.1 Образложени одговор: Одговори државних институција члановима Радне групе на предлоге обавеза доступни су у записницима са састанака Радне групе.⁷³ Квалитет одговора варира од институције до институције. Учесници из цивилног друштва су у већини случајева одговоре прихватили, али су их у неким случајевима сматрали неубедљивима.⁷⁴ Министарство заштите животне средине било је једина институција која није одговорила на предлоге из своје надлежности.⁷⁵</p>	<p>Да</p>	<p>Биће оцењено у Извештају о резултатима</p>
<p>5.1 Отворено спровођење: НМИ ће оценити да ли су одржани састанци са актерима из цивилног друштва ради представљања резултата спровођења и омогућавања цивилном друштву да у Извештају о резултатима изнесе коментаре.</p>	<p>Не примењује се</p>	<p>Биће оцењено у Извештају о резултатима</p>

⁵⁹ 2021 OGP Participation and Co-Creation Standards, <https://www.opengovpartnership.org/ogp-participation-co-creation-standards/>

⁶⁰ IRM Guidelines for the Assessment of Minimum Requirements, <https://www.opengovpartnership.org/documents/irm-guidelines-for-the-assessment-of-minimum-requirements/>

⁶¹ OGP National Handbook 2022, Section 2.3, <https://www.opengovpartnership.org/documents/ogp-national-handbook-rules-and-guidance-for-participants-2022/>

⁶² Записници са сва три састанка и Пословник, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>

⁶³ Записници са сва три састанка и Пословник, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>

⁶⁴ <https://mduls.gov.rs/reforma-javne-uprave/unapredjenje-transparentnosti-uprave/partnerstvo-za-otvorenu-upravu/?script=lat>

⁶⁵ OGP Repository, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>

⁶⁶ Видети <https://mduls.gov.rs/obavestjenja/rezultati-javnog-poziva-organizacijama-civilnog-drustva-za-podnosenje-kandidature-za-clanstvo-u-posebnoj-medjuministarskoj-radnoj-grupi-za-izradu-petog-akcionog-plana-za-sprovodjenje-inicijative-partn/>

⁶⁷ МДУЛС, Отворени састанак о ПОУ, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>

⁶⁸ Пост на Инстаграму 1, <https://www.instagram.com/p/CmZlmtKc2S/?igsh=MWVhcTdmbG95dW8zOA==>; пост на Инстаграму 2, <https://www.instagram.com/p/CmJTO2SsJ8W/?igsh=YzBjbWE5Ynh6NnR6>

⁶⁹ Интервју за портал Србија Данас, <https://www.sd.rs/vesti/info/intervju-aleksandar-martinovic-ministarstvo-drzavne-uprave-i-lokalne-samouprave-2023-10-22>

⁷⁰ Светлана Томов (Друштво за заштиту и проучавање птица Србије), разговор обавио НМИ, 19. март 2024. Марија Дедовић и Филип Мирић (Асоцијација правника АЕПА), разговор обавио НМИ, 11. март 2024.

⁷¹ Више информација о отвореном састанку: <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>

⁷² Докази са састанака, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>

⁷³ Записник са састанка, <https://ekonsultacije.gov.rs/ogpPage/1>

⁷⁴ Према разговорима обављеним са представницима ОЦД, члановима Радне групе.

⁷⁵ Светлана Томов (Друштво за заштиту и проучавање птица Србије), разговор обавио НМИ, 19. март 2024. Данило Родић и Драгана Брајовић (МДУЛС), разговор обавио НМИ, 21. март 2024.